

Оксана ІСАЄВА,
Тетяна НАЗАРЕНКО-КРЕЙН

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.
Випуск 1 (41).
УДК 811.111-161.2'347

DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).66–70

Ісаєва О., Назаренко-Крейн Т. Лінгвостилістичні особливості медичної термінології української та англійської мов; 13 стор.; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. Лінгвісти нині приділяють багато уваги вивченню закономірностей творення термінів, їх структури та семантики, оскільки термінологічна система сфери медицини стрімко зростає. Медична термінологія вважається однією з найдавніших фахових термінологій і характеризується складною історією розвитку, тому для коректної стандартизації медичних термінів першочерговою передумовою є вивчення її історичних аспектів, поетапної асиміляції та функціонування у мові-рецепієнті. Українська мова лише виступає мовою-рецепієнтом для медичних термінів, тобто послуговується лексемами англійської, латинської, грецької і французької мов, водночас англійська мова має статус мови-продуцента. Англійськомовні терміни швидко інтегруються не лише в медичну термінологію, але й у терміносистеми суміжних галузей.

Ключові слова: медична термінологія, термін, терміносистема, українська мова, англійська мова.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростаючого інтересу до процесів мовної глобалізації вивчення особливостей функціонування медичних термінів є надзвичайно важливим для вирішення складних наукових проблем, зокрема, в оновлених системах англійської та української мов. Термінологічні аспекти дослідження цих мов привертають значну увагу науковців упродовж тривалого періоду, проте їх дослідження, в основному, обмежуються типологічними особливостями різних мов. Як відомо, існує низка протиріч, адже медична термінологія розвивається й з'являються нові не вирішені завдання, оскільки термінологія вважається особливим складом лексичної системи мови.

Слід зазначити, що медична термінологія англійської та української мов досліджена недостатньо з огляду на значний прорив науки у медичній галузі. Як засвідчує досвід, лікарі часто звертаються до вчених вдосконалити словники та уточнити відповідність українських термінів щодо суті медичного явища тощо. На сучасному етапі розвитку термінотворення у сфері медицини спостерігаємо тенденцію до впорядкування й унормування всіх наявних терміносистем різних галузей і неоднозначність мовних явищ, які трансформуються у процес термінотворення.

Цілком логічно, що лінгвісти приділяють багато уваги вивченню закономірностей утворення медичних термінів, їх структури та семантики, оскільки термінологічна система сфери медицини стрімко зростає. Особливої уваги заслуговують аспекти упорядкування і перекладу термінів, також увага зосереджується на провідних тенденціях поповнення лексичних одиниць та закономірностей їх творення.

Термінологія розглядається як важливий складник англійського та українського мовознавства, зокрема: семантика терміна, його історичне першоджерело, етап входження, період формальної і семантичної асиміляції та подальше функціонування у мові-рецепієнті.

Актуальність представленої дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних розвідок на аналіз терміносистем різноструктурних мов, розкриття національно-культурних особливостей формування терміносистем медицини й подальшого впорядкування та уніфікації систем медичних термінів.

Мету дослідження вбачаємо в аналізі структурно-семантичних параметрів термінів медицини англійської та української мов й визначенні механізмів термінотворення. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань:

- обґрунтувати відмінності етимологічного складу терміносистем української та англійської мов;
- визначити способи запозичень терміносистем української та англійської мов;
- окреслити концептуальні розбіжності у структурі та семантиці термінологічної лексики сфери медицини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість термінологією медичної галузі засвідчено не лише загальнонауковими дослідженнями, але й численною кількістю окремих наукових праць. Зокрема, Г. Краковецька і М. Терехова проаналізували етимологічний аспект греко-латинської терміносистеми, порівняльний аналіз медичних колокацій у польській та англійській мовах – О. Бадзінський; когнітивне моделювання термінології ендокринології на матеріалі англійської мови – О. Барташова й С. Синявська; клінічну термінологію – Н. Місник; судово-медичну термінологію – Т. Лепеха; стан сучасної кардіологічної та кардіохірургічної термінології – А. Суходольська; терміни, що стосуються шкірних хвороб – О. Петрова; радіологічну термінологію – І. Корнейко. Медична термінологія української мови постійно поповнюється, упорядковано словники, в яких систематизовано терміни різних медичних спеціальностей, нових препаратів тощо. Принципи унормування україн-

ської медичної термінології розробляли М. Галина, І. Головка та Л. Петрух, О. Кіцера, Я. Коржинський, М. Павловський, І. Ковалик, Т. Кияк, О. Курило, С. Нечая, Р. Стецюк, А. Ткач, М. Присяжнюк та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лінгвісти систематично вивчають особливості медичної термінології як англійської, так і української мов, зокрема виникнення нових термінів у термінологічних полях, допомагають виявити їх міжмовні спільні й відмінні ознаки формування термінологічних систем. У дослідженнях, присвячених вивченню міжмовних особливостей у різноструктурних мовах, особлива увага приділяється аналізу термінів з точки зору їх етимології, асиміляції у мові-рецепієнті, а також встановленню систематизації тематичних і лексико-граматичних термінологічних груп та впорядкуванню терміносистеми. Дослідники виокремлюють такі етапи формування англійської медичної термінології: арабський період, грецький період, латинський період, національний період та англійський період [7]. В українській мові, зокрема, простежуються такі етапи становлення, як греко-латинський, російський, національний та англійський періоди.

У лінгвістичних дослідженнях термін розглядається як основа єдності форми та змісту. Вивчаються метафоричні та метонімічні зв'язки між компонентами складених термінів або утворених шляхом опосередкованої вторинної номінації. Терміни, які перебувають на межі медицини та суміжних галузей, змінюють своє значення і внутрішню форму, що зумовлено семантикою компонентів. Як зазначає Л. Симоненко, у визначенні терміна на передній план виходить співвідношення саме терміна і поняття, оскільки будь-яка наука є чіткою системою взаємопов'язаних понять, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення основних ознак [6, с. 220].

Відомо, що терміни вважаються організованою системою взаємопов'язаних номінацій, які мають зв'язок з науковими поняттями і об'єднані семантико-парадигматичними відношеннями у термінологічні групи. Виділяючи термінологічний сектор, О. Реформатський зазначає, що термінологія – це замкнений словниковий контекст, межі якого зумовлені певною соціальною організацією дійсності. Хоч терміни будь-якої наукової термінології чітко протиставлені загальним словам, слід побоюватись проникнення в термінологію побутових смислів слів [5, с. 165]. Терміносистема передбачає реалізацію таких вимог, як точність і однозначність у межах однієї і тієї ж, наявність чіткого визначення, відповідність у відображенні ознак певного об'єкта, системність і стислість, відсутність емоційно-експресивного забарвлення тощо: *polycythemia vera* is a rare, chronic disorder involving the overproduction of blood cells in the bone marrow (myeloproliferation); synonyms of *polycythemia vera* are *erythremia*, *Osler-Vaquez disease*, *polycythemia rubra vera*, *primary polycythemia*, *splénomegalic polycythemia*, *Vaquez-Osler disease* [9].

Також погоджуємося з твердженням М. Володіної, яка номінує термін особливою когнітивно-інформаційною структурою, у якій акумульовано виражене в чіткій формі професійно-наукове знання, зафіксоване в концептуальній репрезентації носіїв конкретної мови [1, с. 31]. Тобто термін відображає не лише семантичні відношення між компонентами та способи їх поєднання, але й виступає в ролі посередника в процесі професійного спілкування, тобто несе смислове навантаження медичного характеру. Відомо, що сучасна медична термінологія української мови має низку нових понять, джерелом яких є передусім англійська мова, наприклад: *drugstore* – *аптека*, *shunt* – *шунт*, *innervation* – *іннервація*, *screening* – *скринінг*, *hospice* – *хоспіс* або *лікарня для безнадійних пацієнтів*, *nurse* – *медсестра* тощо.

Отже, термінологія як сукупність термінів становить частину мови науки, які розглядаються як складник загальнолітературної мови [8, с. 18]. Тобто ефективність функціонування тієї чи іншої термінології залежить від її систематизованості у мові-рецепієнті, яка передбачає всебічне вивчення термінологій різних наук і, відповідно, укладання на цій основі впорядкованих класифікацій і, навіть, словників певної галузі. Саме мовні процеси, на яких базується походження терміна, дозволяють краще зрозуміти і засвоїти його смислове навантаження, корелюючи з семантикою та історичними передумовами, аналізуючи смислові і фонетичні трансформації, наприклад: *Loeffler's syndrome* (a disease in which eosinophils accumulate in the lung in response to a parasitic infection) – *хвороба Леффлера*; *Gudden's commissure* (also called the ventral supraoptic decussation, is one of three tracts that comprise the supraoptic commissure) – *спайка Гуддена*; *Meynert's commissure* (also called the dorsal supraoptic commissure, is one of three tracts that comprise the supraoptic commissure) – *спайка Майнерта* [9].

Оскільки медична термінологія вважається однією з найдавніших фахових термінологій і характеризується складною історією розвитку, то для коректної стандартизації медичних термінів першочерговою передумовою є вивчення їх історичних аспектів, поетапної асиміляції та функціонування у мові-рецепієнті. Власне саме термінологія забезпечує «формування проблем і наукових знань, виступаючи в якості основного засобу вираження, зберігання і передачі спеціальних наукових і технічних понять» [3, с. 7].

Особливу увагу сучасні вчені приділяють когнітивістиці, тобто вивчають і моделюють принципи організації та функціонування термінів, використовуючи міждисциплінарні зв'язки. Когнітивне термінознавство розглядається як сучасний напрямок лінгвістики, який потребує подальшого розвитку. С. Гриньов стверджує, що «когнітивне термінознавство передбачає не лише вивчення особливостей розвитку наукового пізнання, але й вивчення шляхів розвитку людської культури й цивілізації загалом» [2, с. 33], що вважається актуальним для медичної терміносистеми. Тому когнітивістика

утверджує свої окремі функції на перетині кількох наук – лінгвістики, логіки та відповідних науково-технічних і медичних спеціальностей.

Відомо, що кожне слово має певне семантичне поле, яке допомагає здобувати численні смисли у різноманітних значеннєвих контекстах. Теорія термінологічного поля, яку запропонував О. Реформатський, передбачає коректне розуміння особливостей функціонування термінів, а саме поле для терміна – це конкретна термінологія, за межами якої слово втрачає свою характеристику терміна, тобто термін пов'язаний не з контекстом, а з термінологічним полем, яке і замінює собою контекст [4, с. 51]. Проте, для фахової термінології це семантичне поле максимально звужене. Отже, на основі цього твердження слід розглядати й особливості творення та функціонування термінів медицини.

Погоджуємося з трактуванням, що процес утворення нових медичних термінів має певні особливості, зокрема морфологічне і морфолого-синтаксичне словотворення. Саме тому неможливо зберегти моносемність у медичній термінології, оскільки нові медичні терміни з'являються систематично. Новоутворені поняття віддзеркалюються у мові, зокрема в полісемії слова, яка вважається однією з форм економії мовних засобів. З точки зору когнітивістики наявність різних мікро-терміносистем зумовлює використання однакових звукових комплексів для вираження різних понять, а саме: **cap** – 1) something that serves as a cover or protection especially for a tip, knob, or end (as of a tooth); 2) a natural cover or top; 3) a cluster of molecules or chemical groups bound to one end or a region of a cell, virus, or molecule: *Dutch cap, knee cap, cap; root cap* – the loose mass of epidermal cells covering the apex of most roots, serving to protect them; stematic cells behind it [9].

Варто зацентувати увагу на тому, що вчені намагаються замінити терміни греко-латинського походження чи зробити спробу підмінити їх еквівалентами, наприклад: термін *Kupffer's cell* спершу був єдиним для позначення явища, відомого у медицині як *stellate macrophages and Kupffer-Browicz cells; islets of Langerhans – the pancreatic islets* [9].

Як свідчать наукові розвідки, у медичній термінології української та англійської мов наявна велика кількість інтернаціоналізмів греко-латинського походження: *absorption – абсорбція, inhibitor – інгібітор, adhesion – адгезія, depression – депресія, determination – детермінація*. Отож, терміни латинського походження, в основному, анатомічні терміни, а грецького – клінічні.

Необхідно згадати й такий спосіб терміноворення, як метонімія, яка представлена різними типами і вважається продуктивною для мови медицини. Це пояснюється тим, що метонімічні перенесення мають певні переваги, зокрема, принцип мовної економії з уже наявним терміном. При цьому не утворюється абсолютно нове слово, а використовується у новому значенні термін, який вже існує в мові і суміжний за змістом із новим поняттям, тобто за асоціативними ознаками відбувається розширен-

ня семантичної структури, наприклад: **neck** – *шия*: *neck of the tooth* – *шийка зуба, neck of the mandible* – *шийка нижньої щелепи; мішок* (аневризматичний, ендолімфатичний, килевий, сльозовий); **sac**: *bursa sac, embryonic sac, lacrimal sac, hernial sac, etc.* Крім того, метонімія сприяє розумінню і засвоєнню семантики терміна за допомогою суміжних понять: **cyanotic disorder** – **cyanosis, blue, bluish or purplish** *синюшність* – *ціаноз, синява, синюха*; терміни-метафори: *Canga's bead symptom* – *Симптом бусинки Канги; finger clubbing, also called "drumstick fingers"* – *симптом барабаних паличок; symptoms like butterfly rash* – *симптоми, подібні на висипку метелика* тощо.

Українська медична термінологія формувалася на основі національних елементів із залученням термінів іншомовного походження. Однак, варто зазначити, що в сучасних наукових працях наявна тенденція утворювати національні терміни, наприклад: *murine leprosy* – *хвороба Стефанського* тощо. Особливістю медичної лексики української мови є те, що її одиниці утворюються не лише шляхом **термінологізації** загальноживаних слів, а саме: *complication of the disease* – *ускладнення хвороби; difficulty breathing* – *утруднене дихання; the onset of the disease* – *перебіг хвороби*, а й на основі **ре-термінологізації** – від термінів інших галузей науки: *the apex of the lung, the cardiac apex beat; apical periodontitis* – *апикальний періодонтит; pulmonary apical mass* – *легенева апікальна маса* тощо.

Отже, вважаємо, що вплив культур англійської мови та використання англійської мови в сучасній медичній термінології може згодом замінити латинську мову, оскільки англійськомовні терміни швидко інтегруються не лише в медичну термінологію, але й у термінології суміжних галузей. На сучасному етапі розвитку медицини та медичної термінології домінує англійська мова, особливо це стосується новоутворених термінів на позначення різноманітного медичного обладнання та інших видів клінічного реманенту.

Висновки. Медична термінологія англійської та української мов розглядається нами як організована система об'єднаних семантико-парадигматичних відношень синонімії, антонімії та полісемії, яка перебуває у постійному дискусійному полі. Порівнюючи медичну термінологію англійської та української мов, варто зацентувати увагу на тому, що між ними простежується як семантична, так і граматична віддаленість окремих елементів медичної фахової лексики, яка має особливий характер функціонування у сфері професійного спілкування фахівців охорони здоров'я, де найповніше реалізуються властивості терміна. Це пояснюється історією розвитку і становлення держав, які спиралися на різні домінанти вивчення медицини, бралися до уваги певні соціально-культурні та історичні передумови.

Найпоширеніший спосіб входження нових термінів у досліджувані мови – це повне запозичення, яке передбачає екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники, пов'язані між собою, а також

заміна терміна національним відповідником або описовий переклад. Як правило, українська мова лише виступає мовою-реципієнтом для медичних термінів, тобто послуговується лексемами англійської, латинської, грецької і французької мов, тоді як англійська мова має статус мови-продуцента. Од-

нак іншомовні номінації наявні і в англійській мові для творення складних слів та словосполучень.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у поглибленому аналізі термінологічного поля медицини української мови з погляду структури й семантики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина и терминологическая номинация. Дис. ... док. филол. наук: 10.02.04 – германские языки. М., 1998. 345 с.
2. Гринев С.В. Введение в терминоведение. М.: Наука, 1993. 309 с.
3. Даниленко В.П., Скворцов Л.И. Лингвистические проблемы упорядочения научно-технической терминологии. *Вопросы языкознания*. М, 1981. Вып. 1. С. 7–16.
4. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология. *Вопросы терминологии*. М.: Изд-во АН СССР, 1961. С. 46–54.
5. Реформатский А.А. Мысли о терминологии. *Современные проблемы русской терминологии*. М.: Наука, 1986. С. 163–198.
6. Симоненко Л.О. Термін у загальнономовних словниках. Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчуківі. К.; КММ, 2013. С. 218–225.
7. Стегніцька Л.В. Історія становлення медичної термінології [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.rusnauka.com/19_TSN_2014/Istoria/3_174070.doc.htm
8. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: вопросы теории. М.: Либроком, 2009. Изд. 5-е. 248 с.
9. Dictionary.com. Режим доступу: <https://www.dictionary.com>.

REFERENCES

1. Volodina M.N. (1998) Kognitivno-informatsionnaya priroda termina i terminologicheskaya nominatsiya [Cognitive-informational Nature of the Term and Terminological Nomination]. Dis. ... dokt. filol. nauk: 10.02.04 – germanskijeazyki. M., 345 s.[in Russian].
2. Grinev S.V. (1993) Vvedenie v terminovedenie [Introduction to Terminology Studies]. M.: Nauka, 309 s. [in Russian].
3. Danilenko V.P., Skvortsov L.I. (1981) Lingvisticheskie problemy uporyadocheniya nauchno-tekhnicheskoy terminologii [Linguistic Problems of Ordering the Scientific and Technical Terminology]. *Voprosy yazykoznanija*. M., 1981. Vyp. 1. S. 7 – 16. [in Russian].
4. Reformatskiy A.A. (1986) Chto takoe termin i terminologiya [What is the Term and Terminology?]. *Voprosy terminologii*. M.: Izd-vo AN SSSR, 1961. S. 46 – 54. [in Russian].
5. Reformatskiy A.A. (1986) Mysli o terminologii. Sovremennye problemy russkoy terminologii [Ideas about Terminology. Modern Problems of Russian Terminology]. M.: Nauka, S. 163 – 198. [in Russian].
6. Symonenko L.O. (2013) Termin u zahalnomovnykh slovnykakh [A Term in Common-language Dictionaries]. *Ukrainska i slovianska tлумachna ta perekladna leksykohrafiia. Leonidovi Sydorovyчу Palamarchukovi. K.; KMM, S. 218 – 225. [in Ukrainian].*
7. Stehniatska L.V. Istoriia stanovlennia medychnoi terminolohii [History of Medical Terminology Formation] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: www.rusnauka.com/19_TSN_2014/Istoria/3_174070.doc.htm [in Ukrainian].
8. Superanskaya A.V., Podolskaya N.V., Vasilyeva N.V. (2009) Obshchaya terminologiya: voprosy teorii [General Terminology: Theory Issues]. M.: Librokom, Izd. 5-e. 248 s. [in Russian].
9. Dictionary.com. Rezhym dostupu: <https://www.dictionary.com> [in English].

LINGUO-STYLISTIC PECULIARITIES OF MEDICAL TERMINOLOGY IN UKRAINIAN AND ENGLISH

Abstract. Medical terminology is rightly considered to be one of the oldest professional terminologies characterized by the complex history of its development. Due to the fact, that medical terminological system is rapidly growing, linguists pay much attention to studying the formation of medical terms, their structure and semantics. However, later on the development of medical terminology has received less attention. Thus, the primary prerequisite of the paper is to study historical aspects, gradual assimilation and functioning of medical terminology for correct standardization of terms in the language-recipient. The efficacy of terminology functioning depends on its systematization in the language-recipient.

Comparing the medical terminology of English and Ukrainian, both semantic and grammatical remoteness of certain elements of professional vocabulary having a special character of functioning in the sphere of qualified communication of healthcare specialists can be traced. The properties of the term are most fully implemented in this sphere. The most common way of introducing new terms into the languages under analysis is a complete

borrowing, which involves extra-linguistic and linguistic factors related to each other, as well as term replacement by means of national correspondence or a descriptive translation.

The Ukrainian language acts only as a recipient language for medical terms, that is, it uses the lexemes of English, Latin, Greek, Russian and French, while English has the status of a donor language. English terms are quickly integrated not only into the medical terminology, but also into the one of related branches. The process of borrowing is accompanied by assimilation at morphological, phonetic, derivational, lexical and semantic linguistic levels. It is also significant to define a medical term using prefixes, suffixes, root lexemes, and combining vowels. Some experts continue to insist that the intensive process of borrowing will lead to the loss of the identity of the recipient language.

Thus, medical terminology usually refers to specific discourse used by professionals to communicate with colleagues and pass along cognitive interest, information and knowledge to patients.

Keywords: medical terminology, term, terminological system, recipient language, donor language, Ukrainian and English.

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2019 року

© Ісаєва О., 2019 р.

© Назаренко-Крейн Т., 2019 р.

Оксана Ісаєва – кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-1832-739X>

Oksana Isayeva – Doctor of Pedagogy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-1832-739X>

Тетяна Назаренко-Крейн – старший викладач кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Львів, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-2040-4358>

Tetyana Nazarenko-Crane – Senior Teacher of the Department of Latin and Foreign Languages, Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-2040-4358>